

Bilag 2: Oversigt over fortidsmindefredede vandmøller

Stednavn	Kommune	Fredningsnr.	Type	Datering	Fredningstekst
Blangstedgård	Odense	361622	Vandmølle	Middelalder	Blangstedgård voldsted og vandmølle. Anlægget består af et voldsted og en vandmølle. Voldstedet består af en ydre, delvist bevaret voldgrav og et indre, nu op- fyldt, voldgravssystem omkring borgbanken og ladegårdsbanken. Voldstedet måler 240 m NØ-SV og 160 m NV-SØ. Voldstedet afgrænses mod NV af vandmølle- anlægget. Mod V og SV løber voldgraven i en cirkelbue fra Lindved Å over engen til parken. Denne strækning er ca. 220 m lang. Graven er ca. 2 m bred i bun- den og 5 m bred ved overkanten. Volden hæver sig indtil 0,75 m over omgivende terræn. Voldgravens nordlige del er kun svagt synlig i terrænet. Fra hegnet mellem park og eng løber voldgraven i en ret linie mod NØ, vinkelret på vejen, der fører hen over voldstedet. Denne strækning er 100 m lang. Graven er ca. 1 m bred i bunden, 5 m bred ved overkanten og 2 m dyb. 25 m fra overgangen mellem eng og park er der opført en bro af kløvede granitblokke. Broen er 2 m bred. Fra vejen løber voldgraven i en bue mod N. Her er voldgraven fyldt op over en strækning på ca. 90 m. Herfra løber voldgraven i en ret linie mod NV til møllekanalen. Graven er ca. 120 m lang, 5 m bred i bunden og 12 m bred ved overkantet og 3 m dyb. Ca 60 m fra kanalen er graven fyldt op over en strækning af 3 m, hvor en markvej fører over. På voldstedet ligger Blangstedgård med avlsbygninger. Vandmøllen består af en mølledam, en dæmning med sluse og frisluse og to møl- lekanaler. Mølledammen afgrænses mod SØ af voldstedet, mod NØ af dæmningen og mod NV af et lavt terrænspring, der løber i en ret linie fra dæmningsens nordvestligste punkt og 100 m mod SV til det sted, hvor Lindved Å slår et næsten vinkelret knækmod ØSØ. Mølledammen ligger i skov. Dæmningen er orienteret NV-SØ. Den er ca. 130 m lang, 12 m bred ved foden og 5 m bred ved kronen. 30 m fra det nordligste punkt ligger den 4 m brede frisluse og 80 m syd for denne ligger den 4 m brede sluse. Her ligger lige- ledes møllehuset opført med bindingsværk og stråtag. Umiddelbart syd for dette ses gamle fundamenter af kløvede kampesten. Fra slusen løber en møllekanal ca. 300 m mod NØ. Fra frislusen løber er møl- lekanal 300 m mod NØ, hvor den løber sammen med førstnævnte kanal. Begge kanaler er ca. 4 m brede. Mellem de to møllekanaler er der lavet en kunstig sø. Fredningsgrænsen løber fra det punkt, hvor de to møllekanaler mødes langs den nordlige kanals nordside til dæmningen. Herfra løber den 100 m mod SV til svinget på Lindved Å langs ovennævnte terrænspring. Herfra følger den yderkanten af voldgraven ud over engen og gennem parken til vejen. herfra løber fredningsgrænsen langs ydersiden af husene mod NØ til voldgraven og følger dennes yderkant til møllekanalen og videre langs dennes yderkant til det punkt, hvor de to kanaler løber sammen. Bygningerne på voldstedet er ikke omfattet af naturfredningslovens p.48. Det samme gælder den moderne vejbelægning på den offentlige vej, der fører hen over voldstedet og mølledæmningen.
Gammelgård	Sønderborg	421240	Vandmølle	Nyere tid	Vandmølledæmning og -tomt. Dæmningen strækker sig i nord-sydlig retning i en længde af ca. 75 m. Midt på er den gennembrudt af en møllesluse, hvorigennem løber en bæk, nordligst af en frisluse. Dæmningen støtter sig i begge ender til højere land. Neden- for dæmningsens vestside ligger den 8 x 12 m store tomt af det nedbrudte møllehus. Husets sydsten og en svær aksel fra vandhjulet er bevaret. Dæmningen er græsklædt med store træer og ligger sydvestligst i Gammelgård skov. Det fredede areals form og udstrækning fremgår af vedlagte skitse, hvorpå også fredningsgrænsen er indtegnet. Ovennævnte mindesmærke må ikke fjernes, udjævnes, ændres eller beskadiges på nogen måde ved gravning, pløjning, bebyggelse, henlæggelse af jord, sten og affald eller på nogen anden måde beskadiges. Det er tilladt at fjerne eksisterende bevoksning, forudsat stød og rødder ikke tages. Ny beplantning må kun ske i samråd med rigsantikvaren.
Hammersholm	Bornholm	5033116	Vandmølle	Nyere tid	Vandmølletomt. Tomten af Hammersholm Vandmølle. Af synlige rester ses et 5 x 7 m stort stenfundament, sat af kløvede blokke.Fra midten af tomtens opstrømsside udgår en stenvold, der har delt åvandet i to løb.Møllerenden V for tomten er stensat over en strækning af 6 m langs rendens V-siden. I klippevæggen V for tomten, ses et nedslidt leje for mølleakslen. Vandløbets ringe fald viser, at der er tale om en underfaldsmølle.Møllen er anlagt i N-enden af en smal sprækkedal, 150 m S for gården ”Hammersholm”.
Hinzegaard	Bornholm	523668	Vandmølle	Nyere tid	Vandmølleanlæg ved tilløb til Vaseå ca. 50 m NV for Hinzegaard. Består af rester af 2 vandmølleanlæg. Den ældste vandmølle består af en ca. 40 m lang lav jorddæmning med 2 gennemføringer med lav faldhøjde. Det yngste, der stammer fra begyndelsen af 1900 tallet, er anlægs-rest af turbine med en opdæmning ca. 50 m lang, 5 m bred og 2 m høj. I det østlige løb ses en støbt gennemføring med rest af stignord samt fundament af turbinehus. Der synes på et tidspunkt at have stået et vandhjul, forløberen for turbinen, lige nedenfor betondæmningen.
Hoppegård	Bornholm	523669	Vandmølle	Nyere tid	Vandmølleanlæg ved Vaseå ca. 100 m SØ for Hoppegård. Mølledæmning med mindst 2 gennemløb. Sydligste dæmningsafsnit er ca. 30 m langt og ca. 2,5 m høj. Midterste del ca. 10 m lang og ca. 2,5 m høj. Nordlige del er ca. 15 m lang og ca. 2 m høj. Betonslusen ved det sydlige gennemløb er senest repareret i 1982. I begyndelsen af 1900-tallet stod møllehjulet ved det sydligste af de nu synlige gennemløb. Den ældste mølle lå ved det nordligste løb ved siden af dette ses sydsten af en ældre bygning.
Krogsgård Voldsted	Esbjerg	340376	Vandmølle	Historisk tid	Krogsgård. Anlægget består af et voldsted med voldgrave, en møllekanal, en møllesø og to dæmninger. Voldstedsbanken måler 58 m nord-syd og 50 m øst-vest. Den afgrænses mod øst af møllekanalen/-søen, mod nord og syd af voldgravene og mod vest af den tildække-de voldgrav. Den nordlige voldgrav er delvis genopgravet, mens den sydlige er delvis opfyldt. Voldgravenes bredde varierer. På voldbanken ligger en bygning, der ikke er omfattet af fredningen. Møllekanalen er orienteret nordnordøst-sydsydvest. Kanalen er ca. 500 m lang og ca. 1,4 m bred. Den afgrænses mod øst og mod syd af to dæmninger og mod vest af voldstedet og gesten med de tidligere haveanlæg. Dæmningen på østsiden af møllekanalen er ca. 300 m lang, 9-16 m bred og hæver sig indtil 4 m over omgivende terræn. Den er meget uregelmæssig i sin form med mange gamle indgravninger. Udfor voldstedets sydside er dæmningen næsten fjernet over en strækning på 18 m. Den nordligste tredjedel af dæmningen er lav og flader ud mod nord. Møllesøen er udtørret og ligger på kanalens vestside. Den er 100 m lang nord-syd og 24 m bred. Den afgrænses mod nord af voldstedet og mod syd af mølledæmnin-gen. Mølledæmningen afgrænser anlægget mod syd. Den har opstemmet vandet i møl-lesø og voldgrave. Dæmningen er 24 m lang og 12 m bred. Vestenden flader ud og går i et med gesten. På dæmningen ligger møllehus og stemmевærk, der ikke er omfattet af fredningen. Arealerne syd og nord for voldstedet og vest for møllesø og -kanal er ikke omfattet af fredningen.
Lundsmark Hede	Bornholm	5033113	Vandmølle	Nyere tid	Vandmølleanlæg ved Kampeløkke Å Beliggende umiddelbart ØSØ for Blåholtsgård. Består af en Ø-V gående dæmning med en længde af ca. 25 m. Der ses - foruden det eksisterende åløb - to nu tørlagte gennemløb. Møllerenden synes at være det sydligste. På østsiden af denne, umiddelbart nedenfor dæmningen, ses en stenfyldt hulning, som markerer resterne af møllebygningen. Dæmningen er solidt opbygget med befæstning af store sten i såvel opstrøms som nedstrøms side. Bredde er 4-5 m, højden mere end 2 m over åens vandspejl.
Melå	Bornholm	533661	Vandmølle	Nyere tid	Mølleanlæg ved Melå ca. 150 m SSØ for Hullegård. Mølledæmning 50-60 m lang og 1,5 m høj med 2 gennemløb. Møllen synes at have stået ved det sydlige løb.
Olsker	Bornholm	5033114	Vandmølle	Nyere tid	Vandmølleanlæg ved Kampeløkke Å ca. 250 m VSV for Maegård. Velbevaret dæmning på i alt mere end 80 meters længde, som afspærre hele den brede ådal. Højden op til 1,8 m, bredden ved basis ca. 5 m. Dæmningsens østlige del er befæstet med store sten i begge sider, den vestlige del kun i opstrøms side. Stensat bagløb helt ude ved den vestlige afslutning. Omtrent midt på er den stensatte møllerende, på hvis østside ses tomten af møllebygningen. Det østlige dæmningsafsnit er noget beskadiget som følge af brøndgravning. Dæmningen er gennembrudt ved udretning af åen.

Pedersker	Bornholm	5335140	Vandmølle	Nyere tid	Mølleanlæg ved Øle Å lige Ø for Kølleregård. De bevarede anlægsrester synes at repræsentere to faser. Nyeste fase fremtræder nogenlunde intakt. En del af vejdamningen har tjent som mølledæmning. Den nu udtørrede møllerende har haft sluse m. stibord. Møllebygningen indgår i et redskabshus. Møllens grundmål har været ca. 4 gange 7 m. Resterne af en ældre mølledæmning med et buet forløb ses nord for vejdamningen. Denne kan følges over en længde på ca. 50 m, højden er ca. 1 m. Hvor åen passerer, ses en overløbsspærring af sten. Ældste mølle har antagelig ligget nogenlunde, hvor den nyere nu ligger.
Pile Mølle	Ishøj	322849	Vandmølle	Middelalder	Mølleanlæg. ”Pile Mølle”. Mølleanlægget er op til ca. 680 m langt (Ø-V) og op til ca. 165 m bredt (N-S), og består af kanal, bro, omløb, mølledamme, sluse mv.
Pine Mølle	Slagelse	362122	Mølledæmning	Middelalder	Dæmning Dæmningen er orienteret i nord-sydlig retning. Den er ca. 300 m lang. Den nordlige ende af dæmningen er ca. 17 m bred og den sydlige, hvorpå en gård er opført, ca. 35 m bred. Dæmningen løber ud over engen til Tudeå, ca. 1,3 km øst for øens udløb i Store Bælt. Fredningsgrænsen forløber langs dæmningens fod. Ovennævnte mindesmærke må ikke udjævnes, ændres, fjernes eller beskadiges på nogen måde ved gravning, pløjning, be- plantning, bebyggelse eller henkastning af jord, sten, affald eller på nogen anden måde forstyrres.
Rutsker	Bornholm	5033117	Vandmølle	Nyere tid	Vandmølleanlæg ved Vang Møllebæk Beliggende ca. 100 m NV for Vester Borregård. Dæmningen, der ligger umiddelbart vest for gården, er restaureret i nyere tid. Den har nu en længde på godt 15 m og en bredde ved basis på ca. 4 m. Dammen er retableret. Ca. 20 m nedenfor dæmningen findes en ældre overkørsel med stenkiste, som kan have haft stibord. Godt 10 m nedenfor denne findes selve mølleanlægget. Løbet mod NØ, som nu er tørlagt, har været møllerenden. Møllekisten står næsten intakt, og en lejesten er på plads i SV lige side. Bortset fra den ombyggede øvre dæmning står anlægget urørt.
Rutsker	Bornholm	5033115	Vandmølle	Nyere tid	Vandmølleanlæg ved Ringe Bækken ca. 150 m S for Vang Havn. Vandmøllen er gennemrestaureret. Ovenfor møllen findes et lille vandreservoir, hvorfra vandstrømmen ved et stibord kan ledes til møllen eller til bagløbet. Faldhøjde er ca. 3 m. Opstrøms mølleanlægget findes i alt 4 dæmninger, som har opsamlet supplerende vandreservoirer. På 3 tilstødende matrikler ligger hhv. en dæmning, 2 dæmninger og en dæmning samt en vandfyldt dam (restaureret i 1970-erne).
Sandbjerg Vandmølle	Sønderborg	421149	Vandmølle	Nyere tid	Sandbjerg Vandmølle. Anlægget består af en ruin, der ligger i forlængelse af et hus. Ruinen består af 3 vægge. Væggen mod vest udgør en del af mølledæmningen. Væggen er 14 m lang og ca. 2,3 m høj. Den nederste meter består af kløvede kampesten. Ovenpå, ca. 1,3 m, er muren af teglsten. Af væggen mod øst er kun bevaret sokkelstenen. De fint tildannede kampesten er ca. 40 cm høje, 30 cm brede og af varierende længde, i alt 14 m. Væggen mod nord er delvist bevaret. Den er indtil 2 m høj og ca. 40 cm bred. Der er to 1 meter brede åbninger i muren. Ved den vestlige er bevaret overliggeren.
Skadegård	Bornholm	523670	Vandmølle	Nyere tid	Vandmølleanlæg ved Vaseå ca. 50 m S for Skadegård. Mølledæmning med en samlet længde på ca. 60 m. Anlægget er helt ombygget i dette århundrede. Det seneste anlæg bestod af brystfaldshjul og EL-turbine (samtidig). Den eksisterende dam har været større og har haft overløb omtrent midt på dæmningen, hvor der stadig ses en betonspærring. Afstand mellem de to betondæmninger er ca. 30 m, dæmningshøjden ca. 2 m. En jorddæmning strækker sig yderligere ca. 40 m i sydvestlig retning med et gennemløb, måske den oprindelige møllerende. Her ses en indsnævring med en stenfyldt sænkning (ruinen) af en ældre møllebygning.
Skvæt Mølle	Skanderborg	261315	Vandmølle	Historisk tid	Skvæt Mølle. Anlægget består af en mølledæmning, en møllekanal, en møllesø og de under- jordiske ruiner af møllegården. Dæmningen stemmer en bæk op i en kløft. Dæmningen er ca. 76 m lang. Den er 3 m bred ved kronen og indtil 10 m bred ved foden. Den er indtil 6 m høj. 24 m fra det vestligste punkt gennembrydes den af møllekanalen. Åbningen i dæmninger er 2 m bred og 1 m høj. Siderne er støbt i beton. Betonkonstruktionen understøtter dæmningen 4 m på hver side af åbningen. Selve møllekanalen er ca. 25 m lang målt fra dæmningen til det sted, hvor den fortsætter i et betonrør under Odder- Skanderborgvejen. Der en 1,3 m bred og 1 m dyb. På den første 10 m falder den 5-6 m. Siderne er sat i små kampesten. Bunden er støbt. På begge sider af kanalen ligger de underjordiske ruiner af møllegården. Fredningsgrænsen er vist på vedlagte deklarationsrids.
Slotsmølle	Aabenraa	410952	Vandmølle	Middelalder	Ejerlav: Åbenrå ejerlav, art. 548, bd. I, parcel 106 og 199/105. -"- -"- art. 622, bd. I, parcel 381/70 og 382/70. -"- -"- art. 1115, bd. I, parcel 32 og 326/17. -"- -"- art. 1490, bd. I, parcel 564/69 og 119/69. Arealerne omkring Slotsvandmøllen. Grundstykkerne ved Slotsvandmøllen i Åbenrå indenfor en omkreds af 50 meter fra Slotsvandmøllen, dog hele parcel 564/69, liggende nordøst for møllen og ved sydsiden af Slotsgade. På arealerne må ikke opføres nogen bygning, foretages beplantning eller anden foranstaltning uden at Nationalmuseets og Fredningsnævnets godkendelse forud er indhentet. Kommunens ret til at lade udføre gade- og vejanlæg på grundstykkerne indskrænkes dog på ingen måde ved den skete fredning.
Stensgård	Sønderborg	43138	Vandmølle	Nyere tid	Voldsted og vandmølleanlæg ved Stensgård. Voldstedet består af en firkantet banke, som hæver sig ca. 1 - 1,5 m over det omgivende terræn. Banken måler ca. 30 x 30 m, og afgrænses mod nord af en ca. 75 cm høj og ca. 4 - 5 m bred vold, der ved en svag sænkning er adskilt fra det højere land mod nord. Volden fortsættes udover voldstedet, først ca. 50 m i østlig retning, derefter ca. 10 m i sydlige retning, hvor dens højde er ca. 2 m. Ved voldens sydspids, hvor en bæk passerer, ses sten og træværk fra et gammelt vandmølleanlæg på begge sider af vandløbet. Fredningen omfatter endvidere en vest for voldstedet liggende lav vold, der i nord-sydlig retning er ca. 25 m lang. Hvor ovennævnte bæk passerer denne volds sydlige spids, er bæklobets kant stensat. Omfattet af fredningen er endvidere den tidligere mølledam og dens søndre begrænsning. Det fredede areal er skovklædt. Det fredede areals form og udstrækning fremgår af vedlagte skitse, hvorpå også fredningsgrænsen er indtegnet. Ovennævnte mindesmærke må ikke fjernes, udjævnes, ændres eller beskadiges på nogen måde ved gravning, pløjning, bebyggelse, henlæggelse af jord, sten og affald eller på nogen anden måde forstyrres. Det er tilladt at fjerne eksisterende bevoksning, forudsat stød og rødder ikke tages op. Ny beplantning må kun findes sted i samråd med rigsantikvaren.
Thygegård	Bornholm	523667	Vandmølle	Nyere tid	Vandmølleanlæg ved Skovsholm Bæk ca. 150 m S for Thygegård. Anlægget er dannet omkring naturlig klippekam, som deler bækken i to løb. Fra S er bygget en stensat dæmningsarm i opstrøms side mod åen. Overfor denne - på den naturlige højning - ses rester af møllebygningen. Dæmningen (klippen) mellem de to løb er befæstet med sten over en strækning af 5 m. Nordlige løb, overløbet, er forsynet med en tærskel af sten.
Tulstrup	Fredensborg	272923	Mølledæmning	Historisk tid	Dæmning. Ca. 40 m lang, ca. 10 m bred og 1,5 m høj. Gennemskåret på midten, hvor vandet løber. Den N-lige halvdel af dæmningen temmelig forgravet. Dæmningen har opstemt vand i Præstedammen.
Vindekilde	Odsherred	302245	Vandmølle	Historisk tid	Mølleanlæg tilhørende Dragsholm Gods i Vindekilde Landsby. Det fredede anlæg består af en mindre bygningsruin med kampestens-satte vægge, der er bevaret i op til 2 skifter. Ruinen af møllebygningen måler 6 meter i N-S og 4,5 meter i Ø-V. Store dele af det tilbageværende murforløb i vest er væltet ud som følge af stormfældede træer. Møllebygningens sydgavl synes at have været åben, og anlægget har formentlig haft tilkørsel oppefra (mod nord) og frakørsel nedefra (mod syd). Det stenleje, som kværnstenen har hvilet på, ligger nu i minimum 3 stykker inde i møllebygningen. Mod øst i ruinen fandtes 1 aksesten med minimum 9 bevarede koniske lejhuller til møllehjulsakslen. I ruinen ligger en del større sten, hvis oprindelige placering i bygningen ikke længere kan fastslås. Selve møllerenden, som også har fungeret som afløb for kilden, har stadig stensatte sider på en strækning af ca. 7 meter. I møllerenden ud for møllebygningens nordvestlige hjørne ses flere flade sten, som indikerer en opbygning til et underfaldshjul. Kløvemærker på minimum en af stenene vidner om stentagning i moderne tid. Mølleruin og -kanal samt kildevæld udgør en bevaringsværdig helhed med stor lokalhistorisk betydning.